

Стасевська Оксана Анатоліївна,

доцент, кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

e-mail: sanasko@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-1415-7984

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ТА СОЦІАЛЬНИЙ МІФ ЯК ФОРМИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МИНУЛОГО

Досліджено специфіку історичної пам'яті та сучасного соціального міфу як важливих форм інтерпретацій минулого на основі результатів, положень та висновків, висловлених у працях вітчизняних та іноземних учених. Розглянуто особливу їх актуальність у період трансформаційних змін суспільства. Проаналізовано проблему взаємодії та взаємозв'язку історичної пам'яті та сучасного соціального міфу та їх вплив на систему цінностей суспільства.

Ключові слова: історична пам'ять, сучасний соціальний міф, інтерпретація минулого, трансформація суспільства, історичне знання, цінності.

Постановка проблеми. Аналіз феномену інтерпретації минулого як фактора конструювання реальності викликає підвищений інтерес багатьох мислителів сучасності. У гуманітарному знанні поняття «інтерпретація» використовується у значенні, близькому до розуміння, спрямованого на досягнення смислів. Інтерпретація минулого здійснюється офіційною історичною наукою, істориками, які застосовують певні оцінювальні критерії. Водночас у сучасному світі новацією є використання історичної пам'яті та сучасної міфотворчості для пояснення та конструювання картини минулого. Владні еліти активно користуються історичною пам'яттю задля формування іміджу держави й нації, створення офіційної версії історії у протистоянні опонентам на міжнародній арені, у пошуках самовизначення, позиціонування в сучасному світі, а головне – власного внутрішнього самовизначення та консолідації.

Проблема історичної пам'яті та інтерпретації національної історії зберігають свою актуальність протягом тривалого часу у транзитивних суспільствах оскільки вона є потужним ресурсом для мобілізації суспільства у вирішенні питань його трансформації, тобто здійснення переходу від соціальної системи, що визнається застарілою та віджившою, але ще не набула нового стану. Українське суспільство перебуває у стані активної трансформації, динамічного переходу-розвитку із чітко означеними рисами: кризою ідентичності;

амбівалентністю, що супроводжується одночасним підтриманням різновекторних цінностей; активізацією міфотворчості; конфліктністю як відсутністю абсолютного консенсусу в суспільстві тощо. Ця межа конфліктності перш за все проходить через історичну пам'ять народу.

Глобалізація як культурний феномен, що супроводжується руйнацією традиційних основ культури, кризою національних держав, загостренням проблеми соціальної ідентичності, дає новий імпульс для активізації соціальної міфотворчості, поширення соціальних міфів, принциповою відмінністю яких є орієнтованість на соціальні реалії та тісний зв'язок із сучасними соціальними процесами, ніж це було раніше, а також потужна впливовість на суспільну свідомість задля згуртування певної соціальної групи [4; 8; 13].

Особливу актуальність дослідження надає специфіка динаміки сучасного українського суспільства, коли в умовах панування соціальної невизначеності глобального світу необхідним стає звернення до витоків національно-цивілізаційної ідентичності з метою зміцнення соціальної та політичної стабільності. У вітчизняному сучасному науковому просторі останні десятиліття поширюється зацікавленість меморіальною тематикою, питаннями конструювання історичної пам'яті як способу подолання духовної кризи і розірваності соціокультурної спадкоємності. Осмислення минулого в умовах панування в суспільстві плюралізму виступає фундаментом цілеспрямованого розвитку суспільства, а також у контексті реалій постсучасності стає одним з джерел для формування нових соціальних перспектив. Крім того, підвищений інтерес до історичного минулого детермінується втратою чинної довготривалій час соціальної ідентичності, яка була вбудована в історичну самосвідомість та визнана в сьогоденні як неправильна, хибна. Також важливим фактором підвищення потреби в новій інтерпретації історії можна визнати «прискорення часу», що пришвидшує віддалення від минулого та вимагає його пояснення й розуміння. Пошук «нового» історичного минулого, «інших» інтерпретацій відомих історичних фактів компенсується міфологічним конструюванням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографія проблеми осмислення соціального міфу масштабна, але незважаючи на великий масив досліджень відсутнє єдине визначення поняття «соціальний міф», автори зосереджуються на окремих аспектах цього феномену, на аналізі присутності міфу в окремих складових суспільного життя. Підґрунтям для розуміння сучасного міфу стали роботи М. Еліаде, К. Леві-Стросса, Р. Барта, Б. Малиновського, М. Еліаде, К. Г. Юнга, Е. Кассіра, А. Шопенгауера, Ж. Сореля, П. Гуревича. Вітчизняна наукова традиція вивчення соціального міфу лише починає формуватися на межі ХХ–ХХІ століть, що пояснює нечисленність досліджень, присвячених визначенню специфіки соціального міфу та його впливу на суспільство. Таким чином, можна констатувати, що вивчення фе-

номену соціального міфу характеризується швидше постановкою проблем, ніж їх рішенням.

Необхідно вказати на відсутність чіткого методологічного підходу до осмислення заявленої проблеми, отже, виявлення важливіших характеристик соціального міфу автор здійснює на основі результатів, положень та висновків, висловлених у працях вітчизняних та іноземних дослідників [1; 6; 7; 14; 19].

У ХХ ст. та на початку ХХІ ст. науковці активно вивчають категорію «історична пам'ять», під якою розуміють знання про минуле, що є актуальним та функціонує в певному суспільстві [2; 3; 12; 16; 18]. Оригінальному трактуванню з філософської точки зору феномену історичної пам'яті присвячені праці Ф. Анкерсмита, Т. Адорно, П. Нора, А. Ассман, П. Хаттона, М. Хальбакса та ін. Фундаментальні висновки щодо сутності пам'яті здійснені російськими вченими М. Баргом, Г. Зверевою, О. Полетаєвим, Л. Репіною, І. Савельєвою, Ж. Тощенко. Проблема історичної пам'яті, її визначення, формування та буття в сучасному світі входить в коло досліджень таких сучасних українських науковців, як Я. Грицак, І. Гирич, Л. Зашкільняк, Ю. Зерній, А. Киридон, О. Кривицька, В. Масненко, О. Смоляр, О. Удод, Ю. Шаповал та ін.

Формулювання цілей. Метою та завданням автора є осмислення специфічності історичної пам'яті та сучасного соціального міфу як форм інтерпретації минулого, експлікації позитивного та негативного в їх взаємодії й сутності їх впливу на стан системи цінностей суспільства.

Виклад основного матеріалу. Критичне сприйняття історичної пам'яті – завдання історичної науки, у якій є всі можливості проникнення в її глибини та відтворення цілісної картини минулого за критеріями істинності. Оскільки за своєю суттю історична пам'ять емоційно та індивідуально забарвлена й здатна до міфологізації, це зумовлює можливість її деформацій відповідно до цілеспрямованих зусиль зацікавлених соціальних груп: перебільшується або нівелюється роль певних історичних постатей, змістовно «переглядаються» та «переоцінюються» конкретні історичні події. Тому одна з найважливіших проблем, вирішення якої набуває особливої актуальності в Україні, стосується наукового вивчення минулого. Між професійними історичними дослідженнями і різними формами інтерпретації минулого нерідко виникають розбіжності: переживання історії відбувається саме із сучасного, в силу обставин сьогодення актуалізуються ті чи інші пласти історичного досвіду, минулі події можуть знову стати живими і значущими. Складність інтерпретацій пов'язана із їх колективним характером. Трансформаційний стан суспільства завжди характеризується спробами переглянути пережите, перевпорядкувати зміст історичної пам'яті, пристосувати її під тимчасові політичні інтереси. Зміст та смислове наповнення знань про давнє часто зале-

жать від суб'єктивних аспектів, конструюються в сьогоденні та віддзеркалюють бачення пережитого спільнотою у вигідному певним владним елітам світлі [24, с. 129].

Поняття «історична пам'ять» стало активно використовуватися в усіх видах соціогуманітарного дискурсу. Історична пам'ять є складовим елементом історичної свідомості (яка концептуалізує зв'язок минулого, сьогодення й майбутнього) та водночас вона постає одним із її джерел (поряд з офіційними державними концепціями, науковими теоріями, історичною міфологією, релігійними ученнями, витворами літератури та мистецтва). Як соціокультурний феномен це поняття не має однозначної дефініції та по-різному визначається окремими авторами, але дуже часто трактується як сукупність уявлень про соціальне минуле, що існує в суспільстві як на масовому, так і на індивідуальному рівні [9, с. 156–159]. Німецький історик Й. Рюзен вважає, що історична пам'ять виступає і як ментальна здатність суб'єктів зберігати пережитий досвід, і як результат певного упорядкування спогадів, що здійснюються в ході оформлення історичної свідомості шляхом осмислення пережитого досвіду[21]. І. Савельєва та А. Полетаєв наголошують на тому, що історична пам'ять є ідеологізованою історією, яка найбільш пов'язана з виникненням держави-нації [22, с.170–220]. А. Киридон тлумачить історичну пам'ять як сукупність уявлень про соціальне минуле, які існують у суспільстві на масовому та індивідуальному рівнях, з урахуванням їх когнітивного, образного та емоційного аспектів [15, с. 112–116]. Таким чином, візьмемо за основу нашого дослідження таке розуміння історичної пам'яті: вона є соціальною за своєю природою та надіндивідуальною за формою свого буття, це спосіб збереження і передачі соціально значущого досвіду, збереження спогадів про минулі явища-події в сьогоденні, що є носіями ідентичності для певної групи людей. Отже, вона постає як атрибутивна характеристика суспільства (соціокультурного організму), дозволяючи відтворювати умови свого власного існування на всіх етапах розвитку.

Аналіз наукової літератури з проблем історичної пам'яті дозволяє виокремити сутнісні її ознаки. До основних характеристик належить її *соціальна детермінованість*, базовість щодо формування індивідуальної та суспільної свідомості, через що вона безпосередньо впливає на суспільну свідомість. Відповідно вона виконує такі функції: інформаційну (акумуляція та трансляція соціально значущої інформації); ідентифікаційну (отождошення суспільства або окремого його члена із певною історико-культурною спільнотою); організаційну (структурування соціуму у часі); світоглядну (теоретичне осмислення соціального досвіду); ціннісно-орієнтовну (виявлення й трансляція ціннісних смислів, визначення ціннісних орієнтирів) [24].

Важливо зауважити, що історична пам'ять є ваговою складовою акціо-сфери культури, вона не тільки постає сама як *цінність*, а й реалізує потребу збереження цілісності вітчизняного духовного простору, виробляє в суспільстві стійкий імунітет проти ймовірного ризику руйнування культурної ідентичності, що загрожує найсерйознішими витратами в суспільному розвитку.

Також історична пам'ять *коннективна* за своєю структурою, пов'язуючи сьогодення і минуле через постійне повторення: історія стає культурно-історичним нарративом, що дозволяє країнам, народам й певним групам усвідомлювати себе за допомогою конкретного досвіду. Вона відтворює спадковість й безперервність соціального буття, не зважаючи на те, що у деякі періоди вона «завмирає», існує в латентній формі й актуалізується лише за певних історичних умов.

Історична пам'ять, безумовно, постає як своєрідний *емоційно-особистісний* спосіб інтерпретації минулого, наповнюючи історію ціннісними смислами та орієнтаціями, виявляючи *схильність до героїчної персоналізації минулого*.

До специфічних ознак історичної пам'яті належить *вибірковість*, тобто не всі історичні події, факти або особистості набувають однакової міри суспільного відгуку, що зумовлюється критеріями і принципами певного соціокультурного етапу розвитку. Функціонування історичної пам'яті вказує, що вона змінює свій зміст на різних етапах розвитку не тільки внаслідок елективного підходу до фактів та явищ минулого, а й через їх розуміння – одні й ті ж явища та факти нерідко отримують діаметрально протилежну оцінку, що визначає їх неоднакове «звучання» у свідомості різних соціальних груп. Утім постійна верифікація та вибірковість історичної пам'яті не заважає їй створювати більш-менш *однаково «ціннісно-забарвлений» образ минулого*.

Схильність до ірраціональності принципово відрізняє її від історичної науки, яка відтворює картину давнини за критеріями істинності, на основі усталених дефініцій, раціональних доказів, нейтральності оцінок, періодизації тощо. Критична оцінка з боку науки може зумовлювати суперечності між професійними історичними дослідженнями і проявами історичної пам'яті.

На думку відомого дослідника Л. Репіної, вона є *символічною* репрезентацією минулого, каналом передачі досвіду та відомостей про пережите, важливою складовою самоідентифікації людини та соціальних груп, складним соціокультурним феноменом, пов'язаним з осмисленням історичних подій та історичного досвіду й одночасно – продуктом маніпуляцій масовою свідомістю в політичних цілях, що робить її *абсолютно відкритою для процесу міфологізації* [20, с. 411–415]. Історична пам'ять завжди була простором застосування міфологем або ідеологем, які дозволяли по-новому актуалізувати історичний досвід. Унаслідок цього вона постійно підсилюється імпуль-

сами із сучасності завдяки активізації колективної свідомості й цілеспрямованої діяльності еліт (перш за все політичних) як «конструкторів» історичної пам'яті. Вітчизняні дослідники нерідко наголошують на *бінарності* історичної пам'яті, трактуючи її як постійний, динамічний процес запам'ятовування та забування.

Історична пам'ять в сучасних політичних реаліях не є константою. Вона моделюється, видозмінюється залежно від інтересів та завдань політичних груп та партій [17, с. 176].

Разом із тим набувають не меншого значення у сучасному світі механізми міфологізації історії, що значно підвищує важливість осмислення особливостей міфу як форми інтерпретації історії. Міф традиційно постає як «сакралізована розповідь про минуле» і в такому вигляді він є обов'язковою складовою історії, пояснюючи соціальну реальність. Розглядаючи історичну трансформацію міфу, перш за все зазначимо, що в новітній час найбільший інтерес представляють не міфи як певні уявлення, а втілення міфів у різних суспільних практиках, морально-етичних системах, науці, політиці, повсякденності.

Сучасна людина до кінця не розуміє, що живе у світі міфів, які постійно суттєво видозмінюються та набувають нових ознак. На цьому в одній зі своїх робіт наголошував Е. Кассірер: **«Ми не можемо повністю подавити міф или изгнать его из нашей жизни – он всегда появляется в новом обличе»** [10, с. 64–86]. Людина інформаційного суспільства отримує більшу частину інформації опосередковано, що обумовлено складністю аналізувати обвальний обсяг її потоку. Інформатизація життя значно ускладнила світ: людина стала абсолютно відкритою для інформації, водночас виявилася неспроможною самотійно її осмислити, оцінити та впорядкувати. Соціальні міфи доби постсучасності допомагають зорієнтуватися в умовах численних економічних, політичних, культурних трансформацій на тлі тотальної інформатизації, яка формує мозаїчний образ дійсності, спричинює ситуацію духовного дискомфорту та розгубленості особистості.

Спробуємо виявити та визначити найважливіші характерні властивості соціального міфу як форми інтерпретації історичного минулого. Однією із перших його ознак є *принципова відмінність від класичного, архаїчного*. Архаїчний міф мав в основі свого творення народну творчість, націлену на захист роду, народу, держави, на збереження здоров'я людини, народу, країни, природи, на акумуляцію масової енергії, яка мобілізувала людей на певні дії. Сучасний міф не має такої однозначної позитивної спрямованості – *подвійність його наслідків* полягає в тому, що він може як консолідувати суспільство, так і нести загрозу або абсолютну деструкцію в буття соціуму. Усі міфи сучасності можна умовно поділити на позитивні й негативні, відповідно виникає різна інтерпретація минулого, що «розмиває» істинність подій історії.

Серед основних особливостей соціального міфу дослідники виділяють його штучність, *цілеспрямоване конструювання* в інтересах певних соціальних груп на відміну від стихійно-сформованих архаїчних міфів.

Однією з основних якостей соціального міфу є те, що він має суто *функціональне, а не пізнавальне значення*. Він як інструмент покликаний сформулювати певне уявлення про щось або виконує функцію впливу, оскільки має величезний спонукальний потенціал. Можна говорити про його *імперативність* через те, що він завжди розрахований на конкретний результат й загальною кінцевою метою соціального міфу обов'язково є спонукування соціуму до певної соціальної реакції [23]. Сучасний міф ґрунтується на незнанні або на неповному (вибірковому) знанні, ігнорує цілі фактичні пласти, використовуючи тільки ті одиничні факти, які «легко укладаються» в те, що він утверджує. Міф новітнього часу, на думку П. Гуревича, може поставати як специфічний вид ідеологічної практики суспільства створення, поширення і підтримки ілюзій, навмисно сформованих панівною елітою для впливу на маси [8, с. 6–7, 63–64].

У межах сутнісного осмислення соціального міфу дослідники дотримуються думки, що він все більше *раціоналізується* та *ідеологізується*. Найґрунтовніше збіг міфу та ідеології розглянув Ж. Сорель, який одним із перших акцентував свою увагу на розробленні теорії соціальних міфів. Сучасний міф, на зразок ідеології, постає як спроба раціоналізації реальності, він усе більше наповнюється раціональними елементами, витискаючи такі властивості архаїчного міфу як ірраціоналізм, синкретизм, колективізм, що обумовлено урбанізацією, прагматизмом, інформатизацією [11].

Розглядаючи соціальний міф як штучно створену конструкцію, західні вчені наголошують на тому, що в сучасному світі він усе більше *маскується під реальність*, через що підвищує ефективність своєї дієвості. При цьому сучасний міф здатний серйозно вплинути на соціальну дійсність через ігнорування минулого, його штучний перегляд, у такий спосіб створюючи віртуальну реальність. У межах соціального міфу розповідь про минуле наповнюється раціональними обґрунтуваннями, які знаходять підтвердження в емоційному досвіді. Унаслідок цього відбувається перманентне переписування історії, яка перетворюється у фрагментарну «розповідь» про минуле, а міфи-фрагменти (іноді абсолютно бездоказові) дуже важко укладаються в єдину картину минулого. Отже, сучасний міф практично існує не у вигляді послідовної та упорядкованої розповіді, а лише у вигляді окремих елементів, включених у різні сфери соціокультурної реальності-дійсності. Це ускладнює ідентифікацію міфу в умовах чинного суспільства, унеможлиблює створення об'єктивного критерію, на основі якого можна відокремити міф від не міфу. Тому виявлення міфу є можливим лише з позиції віддаленості у просторі та в часі.

На наш погляд, *кон'юнктурність* сучасного міфу веде до того, що він *не «обтяжений» моральними інтенціями*, швидше орієнтує людину на конкретний результат, досягнення максимального успіху, тобто на утилітарні цінності. З огляду на це, оскільки соціальний міф безпосередньо бере участь у формуванні ціннісної ієрархії, впливає на закріплення уявлень про те, що є цінністю, дуже важливим є цілісно-моральні основи міфу, втрата яких є небезпечною для суспільства.

Аналіз дослідницьких робіт дозволив встановити двоїстий характер сучасного соціального міфу. *Конструктивна роль* міфу виявляється у здатності управляти і конструювати соціальну дійсність (Ж. Сорель), забезпечувати цілісність соціуму. *Деструктивна роль* виявляється через маніпулятивну функцію міфу і його спроможність радикально змінювати культурні та моральні орієнтири суспільної свідомості (Р. Барт). В історії людства міфи часто пов'язувалися з установкою на маніпулювання свідомістю та вчинками людей за допомогою спеціальних стереотипів мислення. Міфологізована свідомість одномірна та не знає «напівтонів», не припускає можливості «інших» тлумачень, що не дає можливості для їх спростування.

Важливо зазначити: якщо архаїчний міф був продуктом інтелектуальної творчості, то сучасний міф має *штучний, замовний характер*. Е. Кассіреп у роботі «Техника современных политических мифов» зауважує, що сучасний міф не є продуктом вільної гри уяви людини, а створюється відповідно до плану. Нові міфи не виникають спонтанно, вони являють собою штучні творіння, вмілих та вправних майстрів [10, с. 64–86].

Технічні можливості інформаційного суспільства (необмеженість та обсяг поширюваної інформації) активізували міфотворчу діяльність – міф як наслідок нестачі знань та інформації перетворився у міф, народжений надлишком інформації. У попередні історичні епохи люди не мали точних знань, вони фантазували, а в ХХІ ст. надлишок джерел інформації спричинив міфотворчість, тому що людський мозок здатний запам'ятовувати передусім найяскравіші та прості, а не справжні образи й тлумачення.

Історична пам'ять є одним із варіантів конструювання минулого, а також дуже суттєвою характеристикою способу життя людей, їх намірів, настроїв, поведінки, опосередковано чинить досить потужний вплив на їх свідомість, тим самим зумовлюючи характер і методи вирішення сучасних суспільних проблем. Історична пам'ять, на відміну від історичної свідомості, актуалізована (реаліями сьогодення і майбутнього) і вибіркова. У кризових ситуаціях історична пам'ять нерідко персоніфікується, і через оцінку діяльності конкретних історичних особистостей формуються враження, судження, думки про те, що ж представляє особливу цінність для свідомості та поведінки людей у даний період часу.

Особливістю історичної пам'яті є здатність утримувати у свідомості людей основні історичні події минулого, перетворювати історичне знання в різні форми світоглядного сприйняття минулого досвіду, об'єднуючи в собі різні види знання: не тільки наукове (передусім, історичне), але і релігійне, ідеологічне, художнє, повсякденне тощо. Вона також тяжіє до гіперболізації, перебільшення, окремих моментів історичного минулого (найчастіше недавнього), тому не може претендувати на пряме, системне його відбиття. Історична пам'ять тісно пов'язана з раціоналізацією, ідеологізацією і політизацією історичного процесу, її вагомість різко зростає в умовах трансформацій суспільства.

Висновки. Минуле це не просто те, що колись було, воно є міцною основою сьогодення. Утім наше бачення минулого не є тотожним минулому, а є лише сучасними його інтерпретаціями. Чесне його вивчення на основі дискусії професіоналів з опорою на факти, документи, історичні джерела сьогодні є необхідним як ніколи. Як слушно у свій час зауважив відомий французький історик М. Блок: минуле є даність, яку вже ніщо не владно змінити, але вивчення минулого розвивається, невинно перетворюється і вдосконалюється [5, с.35].

Актуалізація історичного минулого, а також історичної пам'яті та соціального міфу як форм його інтерпретації притаманна кризовим періодам розвитку суспільства. Виявлення їх взаємозв'язку як способів інтерпретації минулого є надзвичайно важливим у контексті розуміння реальних у часі процесів, а також для конструювання майбутнього. Сучасна людина живе ілюзією, що вона вільна в отриманні та тлумаченні інформації, сама формує знання історії та використовує їх для розуміння сьогодення.

На основі дослідження означених понять як форм інтерпретації минулого автор отримав результати, які свідчать про їх своєрідну взаємозалежність. Схожість функцій соціального міфу та історичної пам'яті полягає в тому, що в умовах трансформації, що триває в українському суспільстві, вони виявляються одними з найбільш ефективних засобів вироблення захисного механізму збереження комеморативного простору, подолання духовної кризи й розірваності соціокультурної спадкоємності, надаючи соціально-культурним змінам специфічну національно-культурну забарвленість.

Соціальний міф теоретично можна розглядати як суттєву складову історичної пам'яті, водночас він є ключовим елементом системи інтерпретації історичного минулого, в якій і соціальна пам'ять посідає важливе місце. Утім у сучасному світі ці дві форми інтерпретації минулого відокремилися та перебувають у такій кореляційній взаємозалежності, яка, на наш погляд, може бути визначена не як позитивна (тобто при збільшенні однієї збільшується й інша), а як негативна (тобто вони змінюються непропорційно – роль соціального міфу збільшується, а історичної пам'яті – зменшується).

Історична пам'ять досить вибіркова: її цікавлять ті моменти минулого, які мають значення та відгук у сьогоденні. У різних епохах спрацьовують свої критерії актуалізації тих чи інших сторінок минулого, тобто історична пам'ять ніби сама «вирішує», що з минулого на даному етапі історичного розвитку необхідно запам'ятати, а що піддати забуттю. Тому зміст історичної пам'яті є невичерпним джерелом відкриття нового як «добре забутого старого». Вона відтворює спадкоємність й безперервність соціального буття на відміну від соціального міфу, який тяжіє до розрізненості та одиничності; має чітко виражений особистісний характер, а це означає, що їй притаманна певна узгодженість особистісно-закарбованої інтерпретації минулого. Тоді як соціальний міф претендує на уніфіковану інтерпретацію минулого.

Історична пам'ять має чітко означений світоглядний характер – це сукупність цінностей, які людина свідомо відібрала/зберегла у своїй свідомості та керується цим у своїй діяльності. Історична пам'ять – це свідоме звернення до минулого з усіма його позитивними та негативними моментами, тяжінням до істинності відновлення подій, що відбулися.

Сучасний соціальний міф не ставить перед собою завдання досягти об'єктивної істини, іноді він підміняє істину і перетворюється на керівну мрію для людей. Уведений й заглиблений у свідомість людей, міф стає все більш штучним, вузько спрямованим, здатний підмінити собою реальність, не вимагаючи напруженої мисленнєвої роботи. Не дивно, що конструювання міфів перетворюється на один із ефективних інструментів управління суспільством і в цьому виявляється його негативний, потворний вплив на історичну пам'ять. Специфіка сучасної міфології полягає в тому, що існує безліч недовготривалих міфів, які конфліктують між собою, зникають або перетворюються в щось інше.

Історична пам'ять – перш за все *колективні оцінка та судження* про минуле групи людей, які відповідають загальнолюдським цінностям епохи, що й визначає її динамічність і мінливість. Сучасні міфи орієнтують на максимальну реалізацію ситуації успіху, на прагматичні та утилітарні цінності.

До властивостей сучасного соціального міфу також належить його надмірна політизація, яка провокує конфлікт історичної пам'яті (історичних пам'ятей). Історична пам'ять у разі її політичної міфологізації перетворюється в ідеологічну зброю, яка активно використовується в інформаційному суспільстві для формування в суспільній свідомості такої інтерпретації минулого, що екстраполюється на сучасні події та використовується для легітимізації дій конкретних політичних еліт.

На наш погляд, найбільш вразливими до соціальної міфотворчості, найбільш небезпечними міфогенними «полями» є історичне знання і політика, де міфологічні процеси постійно популярні й можуть призвести до непередбачуваних наслідків у розвитку суспільства.

Специфіка історичної пам'яті полягає в тому, що вона не існує у вигляді чітко впорядкованого набору фактів, не має заздалегідь обумовленого сценарію інтерпретації минулого. Утім через зміну соціокультурної ситуації, зміну інтересів соціальних груп існує потреба постійно її відтворювати. Протягом процесу запам'ятовування/забування поодинокі факти складаються в єдину сукупну інтерпретацію минулого, набуваючи універсального характеру.

Досліджені форми інтерпретації минулого мають достатньо спільних рис, таких як нарративність, аксіологічність, символічність. Їх актуалізація та активне включення в осмислення життя відбуваються у кризові періоди історії, коли виникає необхідність подолати реальні або уявні «розриви буття», заповнити фрагментарність наукових, філософських, моральних та релігійних пошуків. Для нас вбачається важливим: по-перше, залучення об'єктивних наукових досліджень до сучасного трактування історичного минулого, по-друге, їх етизація, тобто наповнення моральними оцінками подій минулого з позицій загальнолюдських цінностей нашої епохи, а також подолання притаманної їм дихотомії «свій-чужий», «друг-ворог» оскільки вони мають потужний мобілізуючий вплив на суспільну свідомість та реально здатні змінювати перебіг сучасних подій.

Філософське осмислення процесів активізації історичної пам'яті та формування соціальних міфів як форм інтерпретації минулого в сучасному українському суспільстві набуває особливої значущості у зв'язку з необхідністю реалізації низки нових тенденцій в економічній, соціально-політичній, духовно-моральній сферах. На думку автора, проблема вбачається вкрай важливою, що зумовлено ситуацією формування єднального комеморативного простору не на негативній, а на позитивній основі, пошуку компромісу в інтерпретації важливих та складних сторінок історії, визначення ціннісного базису перспективного розвитку сучасного українського суспільства, використовуючи історичну пам'ять та соціальні міфи як політичний ресурс і засіб консолідації нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрієнко О. В. Соціальні міфи: поняття, структура та основні характеристики. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського*. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2008. № 2(38). С. 4–12.
2. Анкерсміт Ф. Постмодерністська «приватизація минулого». *Україна Модерна*. Київ : Критика, 2009. Вип. 4 (15). С. 246–271.
3. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. Київ : Ніка-Центр, 2012. 440 с.
4. Барт Р. Мифологии. Москва : Директ-Медиа, 2007. 459 с.

5. Блок М. Апология истории, или Ремесло историка. Москва: Наука, 1973. 232 с.
6. Грицак Я. Й. 26-й ПРОЦЕНТ, або Як подолати історію. Київ : Фонд Порошенка, 2014. 136 с.
7. Головаха Є. Міфологія в сучасній українській культурі: соціологічний аспект. *Дух і Літера*. Київ : Сфера, 1998. №3–4. С. 147–153
8. Гуревич П. С. Социальная мифология. Москва : Мысль, 1983. 175 с.
9. Зашкільняк Л. Історична пам'ять і соціальні функції історії у сучасному світі. *Україна – Європа – Світ* : міжнародний збірник наукових праць. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. Вип. 2. С. 156–159.
10. Кассирер Э. Техника современных политических мифов. Феномен человека. Москва : Высшая школа, 1993. С. 64–86.
11. Кассирер Э. Лекции по философии и культуре. Культурология XX века: Антология. Москва : Юрист, 1995. С.104–162.
12. Касьянов Г. В. Історична пам'ять та історична політика: до питання про термінологію й генеалогію понять. *Український історичний журнал*. 2016. №2(527). С. 118–137.
13. Климов И. Теория социальных мифов Жоржа Сореля. *Социологический журнал*. Москва, 2002. №1. С.129–151.
14. Костюк І. Культура ХХІ століття у полоні міфологій: причини та перспективи. *Вісник Львівської академії мистецтв*. Львів : Львівська національна академія мистецтв, 2016. Вип. 29. С. 37–46.
15. Киридон А. Концепт «історична пам'ять»: варіативність дефініювання *Україна – Європа – Світ*: міжнародний збірник наукових праць. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. С. 112–116.
16. Кривицька О. Актуалізація історичного минулого: ризиковий контекст за умов поляризації суспільства. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса*. Київ, 2013. Вип. 5. С. 150–165
17. Кукарцева М. «Забывтые» конфликты в фокусе современности. Современный мир и геополитика. Москва : Издательство КАНОН-ПЛЮС, 2015. С. 176.
18. Масненко В. Історична пам'ять як основа формування національної свідомості *Український історичний журнал*. Київ : Наукова думка, 2002. №5. С. 49–62.
19. Попович М. Міфологія в суспільній свідомості посткомуністичної України. *Дух і Літера*. Київ : Сфера, 1998. №3–4. С. 57–68.
20. Репина Л. П. Историческая наука на рубеже XX–XXI вв. Москва : Круг, 2011. С. 411–415.
21. Рюзен Йорн. Нові шляхи історичного мислення. Львів : Літопис, 2010. 358 с.
22. Савельева И. М., Полетаев А. В. «Историческая память»: к вопросу о границах понятия. Феномен прошлого. Москва : Изд. дом ГУ – ВШЭ, 2005. С. 170–220.
23. Сорель Ж. Размышления о насилии. Москва : Красанд, 2011. 168 с.
- Стасевська О. А. Експлікація аксіологічного аспекту концепту «історична пам'ять». *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Харків : Право, 2018. №1(36). С. 123–135.

REFERENCES

1. Andriyenko O. V. (2008). Social'ni mify': ponyattya, struktura ta osnovni xaraktery'sty'ky'. Visny'k Donecz'kogo nacional'nogo universy'tetu ekonomiky' i torgivli imeni My'xajla Tugan- Baranovs'kogo. Kry'vy'j Rig : DonNUET – *Bulletin of the Donetsk National University of Economics and Trade named after Mikhail Tugan-Baranovsky*. Kryviy Rih: DonNUET. 2 (38). 4–12 [in Ukrainian].
2. Ankersmit F. (2009). Postmodernists'ka «pry'vaty'zaciya my'nulogo». Ukrayina Moderna – *Ukraine Modern*. Ky'yiv: Kry'ty'ka. 4 (15). 246–271 [in Ukrainian].
3. Assman A. (2012). Prostory' spogadu. Formy' ta transformaciyi kul'turnoyi pam'yati. Ky'yiv: Nika-Centr [in Ukrainian].
4. Bart R. (2007). My'fology'y'. Moskva: Dy'rekt-Medy'a [in Russia].
5. Blok M. (1973). Apology'ya y'story'y', y'ly' Remeslo istory'ka. Moskva: Nauka [in Russia].
6. Gry'czak Ya. J. (2014). 26-j PROCENT, abo Yak podolaty' istoriyu. Ky'yiv: Fond Poroshenka.
7. Golovaxa Ye. (1998). Mifologiya v suchasnij ukrayins'kij kul'turi: sociologichny'j aspekt. Dux i Litera – *Spirit and letter*. Ky'їв: Sfera. 3–4. 147–153 [in Ukrainian].
8. Gurevy'ch P. S. (1983). Socy'al'naya my'fology'ya. Moskva: Mysl' [in Russia].
9. Zashkil'nyak L. (2009). Istory'chna pam'yat' i social'ni funkciyi istoriyi u suchasnomu sviti. Ukrayina – Yevropa – Svit – *Ukraine – Europe – World*. Ternopil': Vy'd – vo TNPU im. V. Gnatyuka. 2. 156–159 [in Ukrainian].
10. Kassy'rer E. (1993). Texny'ka poly'ty'chesky'x my'fov. Fenomen cheloveka. Moskva: Vysshaya shkola. 64–86 [in Russia].
11. Kassy'rer E. (1995). Lekcy'y' po fy'losofy'y' y' kul'ture. Kul'turology'ya XX veka: Antology'ya. Moskva: Yury'st. 104–162 [in Russia].
12. Kas'yanov G. V. (2016). Istory'chna pam'yat' ta istory'chna polity'ka: do py'tannya pro terminologiyu j genealogiyu ponyat'. Ukrayins'ky'j istory'chny'j zhurnal – *Ukrainian Historical Magazine*. 2(527). Ky'yiv: Naukova dumka. 118–137 [in Ukrainian].
13. Kly'mov Y'. (2002). Teory'ya socy'al'ny'x my'fov Zhorzha Sorelya. Socy'ology'chesky'j zhurnal – *Sociological Journal*. Moskva. 1. 129–151 [in Russia].
14. Kostyuk I. (2016). Kul'tura XXI stolittya u poloni mifologij: pry'chy'ny' ta perspekty'vy'. Visny'k L'vivs'koyi akademiyi my'stecztv – *Bulletin of the Lviv Academy of Arts*. Lviv: L'vivs'ka nacional'na akademiya my'stecztv. 29. 37–46 [in Ukrainian].
15. Ky'ry'don A. (2009). Koncept «istory'chna pam'yat'»: variaty'vnist' definiyuvannya Ukrayina – Yevropa – Svit – *Ukraine – Europe – World*. Ternopil': Vy'd – vo TNPU im. V. Gnatyuka. 112–116 [in Ukrainian].
16. Kry'vy'cz'ka O. (2013). Aktualizaciya istory'chnogo my'nulogo: ry'zy'kovy'j kontekst za umov polyary'zaciyi suspil'stva. Naukovi zapy'sky' Insty'tutu polity'chny'x

- i etnonacional'ny'x doslidzhen' im. I. F. Kurasa – *Scientific notes of the Institute of Political and Ethnic Studies named after I. F. Kuras*. Ky'yiv. 5. 150–165 [in Ukrainian].
17. Kukartseva, M. (2015). «Zabitie» konflikti v fokuse sovremennosti. *Sovremenniy mir I geopolitika*. Izdatelstvo KANON-PLUS. 176 [in Russia].
 18. Masnenko V. (2002). Istory'chna pam'yat' yak osnova formuvannya nacional'noyi svidomosti Ukrayinsky'j history'chny'j zhurnal – *Ukrainian Historical Magazine*. Ky'yiv: Naukova dumka. 5. 49–62 [in Ukrainian].
 19. Popovy'ch M. (1998). Mifologiya v suspil'nij svidomosti postkomunisty'chnoyi Ukrayiny'. *Dux i Litera – Spirit and letter*. Ky'їв: Sfera. 3–4. 57–68 [in Ukrainian].
 20. Repy'na L. P. (2011). Y'story'cheskaya nauka na rubezhe XX–XXI vv. Moskva: Krug. 411–415 [in Russia].
 21. Ryuzen Jorn. (2010). Novi shlyaxy' history'chnogo my'slennya. L'viv: Litopy's [in Ukrainian].
 22. Savel'eva Y'. M., Poletaev A. V. (2005). «Y'story'cheskaya pamyat'»: k voprosu o grany'czax ponyaty'ya. *Fenomen proshlogo*. Moskva: Y'zd. dom GU – VShЭ. 170–220 [in Russia].
 23. Sorel' Zh. (2011). Razmyshleny'ya o nasy'ly'y'. Moskva: Krasand [in Russia].
 24. Stasevs'ka O. A. (2018). Eksplikaciya aksiologichnogo aspektu konceptu «istory'chna pam'yat'». *Visny'k Nacional'nogo universy'tetu «Yury'dy'chna akademiya Ukrayiny' imeni Yaroslava Mudrogo» – Bulletin of the National Law Academy of Ukraine named after Yaroslav the Wise. Series: Philosophy, Philosophy of Law, Political Science, Sociology*. Harkiv: Pravo. 1(36). 123–135 [in Ukrainian].

Стасевская Оксана Анатольевна, доцент, кандидат философских наук, доцент кафедры культурологии Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

ИСТОРИЧЕСКАЯ ПАМЯТЬ И СОЦИАЛЬНЫЙ МИФ КАК ФОРМЫ ИНТЕПРЕТАЦИИ ПРОШЛОГО

Исследована специфика исторической памяти и современного социального мифа как важных форм интерпретации прошлого на основе результатов, положений и выводов, изложенных в трудах отечественных и зарубежных ученых. Рассмотрена особая их актуальность в период трансформационных изменений общества. Проанализирована проблема взаимодействия, взаимосвязи исторической памяти и современного социального мифа, а также их влияние на систему ценностей общества.

Ключевые слова: историческая память; современный социальный миф; интерпретация прошлого; трансформация общества; историческое знание; ценности.

Stasevska Oksana Anatoliivna, associate professor, candidate of philosophical sciences, associate professor of the Department of Culturology
Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

HISTORICAL MEMORY AND SOCIAL MYTH AS A FORM OF INTERPRETING OF THE PAST HISTORY

Problem setting. *The analysis of the phenomenon of interpreting of the past history as a factor in constructing reality raises the interest of many contemporary thinkers. At the same time, in the modern world, the innovation is the use of historical memory and modern social myth to explain and construct the picture of the past. The power elites are actively using historical memory to form the image of the state and the nation, creating an official version of history in confronting their opponents in the international arena, seeking self-determination, positioning in the modern world, and most importantly – their own internal self-determination and consolidation. The special relevance of the research is given by the specifics of modern Ukrainian society, when in the conditions of the domination of the social uncertainty of a globalized world, recourse to the origins of national-civilizational identity becomes necessary in order to strengthen social and political stability. The rule of pluralism of ideas of comprehension of the past acts as the foundation for purposeful development of society, as well as stave one of the sources for the formation of new social perspectives. An important factor in increasing the need for a new interpretation of history can be recognized as the “acceleration of time”, the distance from the past, requiring its explanation. The search for a “new” historical past, “other” interpretations of known historical facts is offset by mythological design.*

Recent research and publications analysis. *Historiography of the author determined by the problem is large. The basis for understanding the modern myth was the work of M. Eliade, K. Levy-Strauss, R. Bart, B. Malinowski, M. Eliade, C. G. Jung, E. Cassirera. A. Schopenhauer, J. Sorel, P. Gurevich. The domestic scientific tradition of studying a social myth is only formed and characterized rather by the formulation of problems rather than their solution. The works of F. Anckersmith, T. Adorno, P. Nora, A. Assmann, P. Hutton, M. Khalbwax and others are devoted to the original interpretation of the philosophical interpretation of the phenomenon of historical memory. , and also in the range of scientific interests in the research of such contemporary Ukrainian scholars as Y. Hrytsak, L. Zashkilnyak, Y. Zerny, A. Kiridon, I. Girich, V. Masnenko, O. Smolyar, O. Udod, Yu. Shapoval and other.*

Paper objective. *The purpose of the article is to understand the specificity of historical memory and modern social myth as forms of interpretation of the past history, explication of positive and negative in their interaction and the essence of their influence on the state of consciousness of society.*

Paper main body. *The transformational state of society is always characterized by attempts to reconsider experience, to rearrange the content of historical memory, to adapt it to temporal political interests. The content and semantic content of knowledge about the*

ancient times often depend on subjective aspects, are constructed in the present and reflect the vision of the experience of the community in favor of certain power elites of light. An analysis of scientific literature on the problems of historical memory can distinguish its essential features. The main characteristics of historical memory are its social determinism, the basis for the formation of individual and social consciousness, which is why it directly affects the historical public consciousness. It is a significant component of the axioms of culture, not only presents itself as a value, but also realizes the need to preserve the integrity of the domestic spiritual space. The basis of historical memory is the connectivity. It reproduces the heredity and continuity of social existence, despite the fact that in some periods it exists in a latent form and is actualized in certain historical conditions. For specific features of historical memory belongs selectivity, value color, tendency to irrationality, binarism, as a constant the process of memorizing and forgetting. Historical memory in modern political realities is not a constant. It is modeled and varied depending on the interests and tasks of political groups and parties.

At the same time, the mechanisms of the mythologization of history, which considerably increases the importance of understanding the features of the myth as a form of interpretation of history, become of no less importance in the modern world. the most important properties of social myth as a form of interpretation of the historical past is its fundamental difference from the classical, archaic. The archaic myth was the basis of its creation folk art, aimed at protecting the family, people, the state, to preserve the health of man, people, country, nature, the accumulation of mass energy, which mobilized people for certain actions. The modern myth does not have such a clear positive orientation – the duality of its consequences lies in the fact that it can both consolidate society and threaten the absolute destruction of society. Among the main features of the social myth, researchers distinguish his artificiality, purposeful construction in the interests of certain social groups, in contrast to the spontaneously formed archaic myths; he is increasingly rationalized and ideologized. It is also important to note that modern myth has a purely functional, not cognitive value. Consumption as a sign of modern myth leads to the fact that he is not “burdened” by moral intentions. The modern myth has a dual character: the constructive role of the myth manifests itself in the ability to ensure the integrity of society. A destructive role manifests itself in its ability to radically change the cultural and moral guidelines of society. The technical capabilities of the information society, the excessive amount of information have become the cause of activating myth-making activity.

Conclusions of the research. Historical memory and contemporary social myth as a form of interpretation of the past history have rather common features and influence each other vigorously. Also, their actualization and active inclusion in the comprehension of life occur in the crisis periods of history, when there is a need to overcome real or imaginary “breaks of being”, to fill the fragmentation of scientific, philosophical, moral and religious searches. For us, it is important: first, the attraction of objective scientific research to the modern interpretation of the historical past, and secondly, their ethicization, filling the moral assessments of the events of the past from the standpoint of universal values of our time since they have a powerful mobilizing influence on the public consciousness and are really capable of changing the course of modern events.

Short Abstract for an article

Abstract. *The specificity of historical memory and modern social myth as important forms of interpretation of the historical past is investigated on the basis of the results, positions and conclusions set forth in the works of domestic and foreign researchers. Their special relevance in the period of transformational changes of the society is considered. The problem of interaction and mutual influence of historical memory and the modern social myth, the manifestation of the positive and negative in their interaction and the essence of their influence on the value system of society is analyzed.*

Keywords: *historical memory, modern social myth, interpretation of the historical past, historical knowledge, values.*

